

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 78.071.1

Цитування:

Ваврик Р. В. Роль фортепіанної підготовки у професійному становленні майбутнього військового диригента. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 2. С. 217-222.

Vavryk R. (2021). Role of piano training in a future military conductor's professional development. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 217-222 [in Ukrainian].

Ваврик Руслана Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Інституту морально-психологічного
забезпечення
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6451-1676>
ruslana_vavryk@ukr.net

РОЛЬ ФОРТЕПІАННОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИРИГЕНТА

Мета роботи – висвітлити деякі аспекти значущості ролі фортепіанної підготовки у професійному становленні майбутнього військового диригента під час опрацювання фортепіанних творів. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні компаративного підходу, емпіричних, загальнонаукових (аналіз, синтез) методів. **Наукова новизна.** У пропонованій публікації вперше висвітлено органічний взаємозв'язок фортепіанної підготовки та професійного становлення майбутнього військового диригента. Розкрито поліфункціональні можливості інструмента фортепіано та їх вплив на формування музично-виконавського досвіду майбутнього диригента. **Висновки.** У контексті професійного становлення військового диригента розглядається сутність і значення його фортепіанної підготовки як невід'ємної складової вдосконалення різних аспектів виконавської майстерності. Обґрунтовано специфіку і доцільність дидактичного репертуару з урахуванням багатофункціональних можливостей інструмента фортепіано щодо розвитку музично-виконавського досвіду майбутнього диригента, формування й використання прийомів звукового видобування, оволодіння виразовими можливостями інструменту за допомогою всієї сукупності способів і засобів, необхідних для втілення образно-художніх намірів і виховання музичного мислення.

Ключові слова: майбутній військовий диригент, професійне становлення, фортепіанна підготовка, фортепіано.

Vavryk Ruslana, PhD (Pedagogy), Assoc. Prof., Assistant Professor of the Department of Musical Art at the Institute of moral and psychological support of Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Role of piano training in a future military conductor's professional development

The purpose of the article is to reveal some aspects of the importance of the role of piano training in a future military conductor's professional development while studying piano works. The research **methodology** consists of a comparative approach, as well as, empirical and general scientific (analysis, synthesis) methods. **Scientific novelty.** For the first time, this paper shows the organic relationship between piano training and a future military conductor's professional development. The poly-functional capabilities of the piano instrument and their influence on the formation of the musical-performing experience of the future conductor are revealed. **Conclusions.** In the context of a military conductor's professional development, the author considers the essence and significance of a military conductor's piano training as an integral part of improving various aspects of performing skills. The specificity and expediency of the didactic repertoire is substantiated, taking into account the functional capabilities of the piano instrument for the development of a future conductor's musical performance experience, the formation and use of sound extraction techniques, the mastery of the expressive capabilities of the instrument using the entire set of methods and means necessary for the implementation of figurative and artistic intentions and the musical thinking upbringing.

Key words: future military conductor, professional development, piano training, piano.

Актуальність теми дослідження. Навчальна дисципліна «Фортепіано» виступає як обов'язковий предмет для музикантів усіх

спеціальностей, оскільки передбачає тісний зв'язок із різними музичними дисциплінами і відіграє суттєву роль у формуванні

особистості музиканта. Специфіка професійної підготовки майбутніх військових диригентів знаходить своє відображення у змісті, формах і методах роботи в класі фортепіано. Відомо, що творча реалізація професіоналізму військового диригента відбувається під час роботи з духовим оркестром. Схильність музиканта до диригентського мистецтва зумовлюється його здатністю мислити художніми образами, усвідомлювати тембровий окрас і функціональність інструментів оркестру та їх взаємовплив. На заняттях із фортепіано у диригента розвиваються виконавсько-технічні навички, почуття музичного ритму, всі види музичної пам'яті (зорова, логічна, рухомо-моторна, образно-емоційна), види висотного (звукового), тембрального, мелодичного, гармонічного, поліфонічного, внутрішнього слуху, вдосконалюється вирішення художньо-звукових завдань, відшліфовується музичне мислення. Під час роботи над фортепіанними творами музикант займається розв'язанням технічно-виконавських, аналітичних і художньо-виконавських проблем, які у комплексі сприятимуть підвищенню його професійного зростання.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні праці з музичної педагогіки й естетики виконавського мистецтва охоплюють велике коло питань стосовно виховання студентів різних музичних спеціальностей. У них розглядається урок з фортепіано як синтез кількох видів музичної діяльності (Г. Дубровська [7]), піднімаються питання щодо формування навичок читання нотного тексту з аркуша (Л. Бонь, І. Бонь [2]), збагачення фортепіанного репертуару творами сучасних українських і зарубіжних композиторів (Р. Ваврик [3], І. Шестеренко [11]), висвітлюються аспекти фортепіанно-ансамблевої гри (С. Белокур [1]), виховання музичного мислення музиканта (О. Гнатишин [5], О. Спіліоті [9]) та ін., проте праць, присвячених значущості ролі фортепіано в підвищенні фахової підготовки майбутніх диригентів (М. Терлецький [10]), зокрема військових, практично немає.

Підвищення професійних вимог до військових диригентів і оволодіння грою на фортепіано в стислі терміни навчання спонукає до цілеспрямованого підбору відповідного рівня складності навчального фортепіанного репертуару. Майбутній диригент вивчає етюди, п'єси, поліфонічні твори, твори великих форм, опановує мистецтво гри в ансамблі. Репертуар підбирається з урахуванням його дидактичної

спрямованості та застосування різноманітних методів і прийомів навчання, що значною мірою залежить від індивідуальних особливостей курсанта, ступеня його обдарованості, рівня музичних здібностей, темпераменту і багатьох інших даних, необхідних для занять на фортепіано.

Мета дослідження – висвітлити деякі аспекти значущості ролі фортепіано у професійній підготовці майбутнього військового диригента під час опрацювання фортепіанних творів.

Виклад основного матеріалу. Набуття навичок гри на фортепіано є неодмінною умовою професійної досконалості музиканта-диригента. Курс фортепіано для майбутніх військових диригентів передбачає: вивчення гам, вправ, етюдів для вдосконалення піаністичної техніки, виховання вміння читати нотний текст музичного твору з аркуша, опанування поліфонічних творів, творів великої та малої форм, фортепіанних ансамблів для гри в чотири руки, перекладів симфонічних творів для фортепіано, ансамблевих творів для мідно-духових, дерев'яно-духових інструментів за участю фортепіано або для голосу з фортепіано. «Урок з фортепіано ... синтезує кілька видів музичної діяльності: *виконавський* (спів, гра на фортепіано й ілюстрування на інших інструментах); *аналітичний* – аналіз творів, що виконуються, їх структури, форми, образного змісту, технічних прийомів, аплікатури; *практико-технологічний* (пов'язаний з процесом виконання дуетів або акомпанементом на фортепіано студентам інших спеціальностей); *методичний* – оскільки на уроці студенти свідомо сприймають методичні настанови, рекомендації педагога» [7, 84-85]. Перше знайомство з музичним твором відбувається на занятті під час його виконання на фортепіано викладачем. У процесі самостійної підготовки курсант вивчає творчість композитора, намагається прослухати якомога більше його фортепіанних творів у мережі інтернет, порівнює гру піаністів-виконавців і робить висновки щодо можливостей виконавської інтерпретації та професійної майстерності кожного з них. Аналіз виконання викликає інтерес до музики, розвиває спостережливість, сприяє розширенню і поглибленню особистих знань, формує навички повноцінного емоційного сприйняття.

У процесі ознайомлення з невідомим фортепіанним твором курсант намагається вперше прочитати його на інструменті з

аркуша і відповідно витрачає багато зусиль на подолання різноманітних виконавських завдань, які зумовлені багатовимірністю побудови фортепіанної тканини. Читання з аркуша потребує виконання одночасно декількох завдань: осмислення структури нотного тексту фортепіанного твору; специфіки побудови його фактури, підбір аплікатурних позицій, співвідношення функцій голосів обох рук, розпізнання логічного розгортання мелодики, ритму та цілісного охоплення музичного твору. «Важливим кроком у розвитку навичок читання нот з аркуша є виховання здібності випереджувати розвиток музичної думки, тобто, “рухатись поглядом вперед”» [2, 98]. Навички читання нотного тексту з аркуша краще засвоюються завдяки практичній грі викладача і його пояснень у поступовому викладенні та доступності навчальних завдань, здійсненні виконавського аналізу, внесенні коректив у гру, наданні дидактичних порад, які розширюють і поглиблюють практичні навички роботи на інструменті та доповнюють їх новими теоретичними знаннями, спонукають до пошуку при вирішенні художньо-виконавських завдань, сприяють поглибленню навичок самостійно вирішувати складні проблеми під час роботи за фортепіано.

Одним із головних завдань методики викладання гри на фортепіано є організація навчального процесу з орієнтацією на майбутню професійно-виконавську діяльність курсантів. У зв'язку з цим, учням необхідно вміти застосовувати теоретичні знання, вміння і навички на практиці, зокрема під час виконання різноманітних музичних творів на фортепіано. Звичайно, однією зі складових тривалого навчального процесу є праця над розвитком піаністичної техніки. Поняття «техніка» походить від грецького слова «техне», що означає мистецтво, майстерність, уміння. Згідно з визначенням, техніка – це «сукупність прийомів, навичок, що застосовуються в певній діяльності, певному ремеслі, мистецтві. // Володіння такими прийомами, навичками; професійне вміння, майстерність» [4, 1244].

Роботу над розвитком піаністичної техніки слід розпочинати з вивчення вправ, гам та інструктивних етюдів. У процесі навчання курсант знайомиться з аплікатурними позиціями, вузьким або широким розташуванням руки на клавіатурі, особливостями підкладання першого пальця та ін. Здійснення аналізу фактурних і

піаністичних особливостей викладу нотного матеріалу спонукає до пошуку відповідних виконавських прийомів, застосування різноманітних методів опрацювання навчального матеріалу. Одним із найефективніших методів роботи над технічно складними місцями є метод «виокремлення труднощів», який передбачає їх усунення за рахунок правильно підбраної аплікатури, враховуючи анатомічну побудову руки музиканта, і посиленої праці над більш важкими фрагментами тексту різними способами.

Враховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності курсанта не тільки як військового диригента, педагога, керівника духового оркестру або колективу військового ансамблю, а також як музиканта-виконавця, доцільно навести слухні міркування Т. Докшицера: «музичне виконавство можна розглядати з двох сторін – технічної і художньої. Перша передбачає володіння всіма засобами і способами гри на інструменті, починаючи з елементарних навичок звуковидобування і закінчуючи надскладними віртуозними прийомами. Друга сторона виконавства – художня – це, свого роду, одухотворення техніки, наповнення звучання смислом, змістом, натхненням, створенням яскравих музичних образів, викликаючи у слухача емоційний відгук. Ці дві сторони музичного виконавства можна було б позначити інакше: рівень технічної майстерності та рівень творчості. Однак, як би ми їх не називали, головне те, що ці два ступені єдині у творчому процесі. Творчість, вищий рівень виконавства, ґрунтується на рівні технічної майстерності й окремо від неї не може існувати – неможливо творити музику, не володіючи технічними прийомами» [6, 4]. Отже, технічна спроможність музиканта підіймає виконання на вищий рівень і тим самим допомагає точніше передати слухачам художній задум музичного твору.

Для розкриття художньо-образної сторони різних за характером і жанрами творів малої форми музиканту-виконавцю необхідно розвивати прийоми оволодіння фортепіанною технікою та застосовувати засоби музичної виразності. Під час гри необхідно якомога точніше передати задум композитора, відтворити заданий настрій, усвідомити індивідуальний характер і своєрідність його музичного мислення та висвітлити особистісне виконавське бачення художнього змісту музичного твору. Учні «на прикладі різножанрових п'єс малої форми до

найменших деталей опрацьовують весь музичний матеріал від конкретних технічних, аплікатурних та штрихових прийомів до драматургії твору та охоплення цілісності музичної форми. Врешті інтерпретація мініатюри повинна донести художній зміст твору та світ почуттів композитора» [11, 87]. Виконання студентами творів великої форми розвиває вміння мислити великими музичними побудовами, відчувати динаміку її внутрішнього розвитку та усвідомлювати форму в цілому. Робота над поліфонічними творами розвиває здатність одночасного слухання емоційно забарвлених кількох голосів, що допоможе студентові розвинути слухові дані та в майбутньому відчувати оркестровку, партії сольних інструментів або груп інструментів оркестру, голоси хору і тощо.

Впровадження в практику відкритих класних концертів із курсу фортепіано сприяє розвитку артистичних рис, перевіряє художню волю та здатність майбутнього військового диригента до сценічної витримки, виховує здібність вчасно опановувати хвилювання на практиці, навчає сконцентровувати увагу на виконанні музичного твору і зберігати емоційно-піднесений тонус виконання та реалізувати вміння донести художньо-образний зміст музичного твору до слухача. «Саме через творчість людина виражає власну думку, почуття, фантазію та волю. У творчості проявляється її ставлення до себе та до навколишнього світу. Творчість розкріпає думку людини, відкриваючи їй шлях до нових звершень і досягнень» [8, 64].

Достатньо високий рівень володіння навичками гри на фортепіано дозволяє музиканту-диригенту: самостійно ознайомлюватися з цікавими для нього фортепіанними творами, джазовими композиціями; підбирати акомпанемент-супровід народної або сучасної пісні, романсу; оволодівати мистецтвом ансамблевого музикування; здійснювати інструментальний переклад фортепіанних п'єс для духового або симфонічного оркестру; читати партитури оркестрових творів українських і зарубіжних композиторів та ін.

У процесі навчання майбутній військовий диригент усвідомлює різноманітність функціонального застосування фортепіано.

Фортепіано як самостійний інструмент, коли під час музикування студент виступає як виконавець і співавтор твору та несе повну відповідальність за реалізацію його художнього задуму (виконання етюдів, п'єс,

сонатин, сонат, варіацій, поліфонічних творів тощо); приділяє значну увагу розкриттю тембрових можливостей фортепіано і пошуку відповідного туше. Способи видобування звуку визначає внутрішня тембрально-слухова уява, яка впливає на відчуття м'язового тону і виконавських рухів. У здібного і досвідченого курсанта пошуки прийомів звукового видобування і відповідних рухів руки, кисті, пальців відбуваються інтуїтивно. Прийоми видобування звуку можуть бути такими: рукою від плечового поясу; більш зібраною рукою і заокругленими пальцями; із зосередженим відчуттям дотику подушечками кінцевої фаланги пальця; з натиском, щипкоподібні, зануренням у клавіатуру з більшою опорою на руку, поверхнева пальцева гра, ресорна гра кистю, наспівна гра, з різноманітними переносами руки і т.ін. Завдяки педалізації можливо досягнути враження звукового об'єму та просторовості. Застосування педальних (обертваних) барв неодмінно забезпечує гармонійність звучання та підсилює, якщо необхідно, зображальні ефекти.

У процесі опанування мистецтвом гри на фортепіано відшліфовується культура тембрального видобування звукових інтонацій, розвивається музично-слухова уява. Для розвитку тембрального слуху необхідно: ознайомитися з різними за жанрами і стилями фортепіанними творами; слухати твори у виконанні оркестру (різноманітних за складом), запам'ятовувати звучання і окрасу тембрів інструментів та їх функціональне наповнення; культивувати уявне відтворення звучання тембру того чи іншого інструменту оркестру внутрішнім слухом; намагатися досягнути практично-умовного відтворення звучання тембру того чи іншого інструменту оркестру на фортепіано, знайшовши відповідні прийоми звуковидобування; виконувати фортепіанні твори (твори для камерного ансамблю) з уявним тембральним відтворенням звучання того чи іншого інструменту або групи інструментів. Під час удосконалення гри на фортепіано можливо досягнути різноманітного звучання (флейтового, кларнетного, фаготного, скрипкового, віолончельного та ін.) дотиком пальців до клавіш.

Фортепіано як ансамблевий інструмент під час виконання творів у чотири руки, перекладів симфонічних творів для фортепіано, виконання камерно-інструментальних творів. Мистецтво ансамблевої гри – напрочуд дієвий засіб

формування і розвитку творчого, колективного музичного світогляду і темброво-оркестрового мислення майбутніх військових диригентів. Воно передбачає повну емоційну співпрацю всіх учасників ансамблю, а також можливість імпровізаційних моментів під час виконання. Гра в ансамблі надзвичайно корисна для виховання почуття ритму, набуття тембрових звукових співставлень і пошуку відповідного туше на фортепіано, вміння слухати себе і свого партнера.

Фортепіано як акомпануючий інструмент під час виконання солоспівів, пісень. У процесі вивчення акомпанементу курсант знайомиться з його жанрово-стильовим розмаїттям, розвиває творчу ініціативу, вчиться застосовувати власні методи навчання, формуючи вміння і навички самостійної роботи. На занятті з фортепіано необхідно навчити майбутнього диригента ставити перед собою конкретну мету і шукати шляхи її втілення. Цілеспрямована робота над кожним твором завжди сприятиме розвитку загальної та музично-виконавської культури особистості курсанта, рівня його музичних здібностей і обдарування; поглиблюватиме музично-виконавський досвід (розуміння стилю, жанру, форми, авторської концепції музичного твору, відчуття художнього змісту, здатність публічного виконання, здійснення аналізу виконання й усунення недоліків тощо); формуватиме оркестрове мислення, сприятиме подальшому професійному становленню в якості майбутнього виконавця і диригента.

Фортепіано як інструмент-оркестр, виконуючи функцію оркестрового звучання, «дає можливість втілити у реальне звучання складні звукові ситуації, відтворити на практиці невичерпні комбінації і поєднання звуків» [10, 53]. У процесі опанування мистецтвом гри на фортепіано формується образно-художнє і тембрально-оркестрове мислення майбутнього диригента, вдосконалюється виконавська майстерність. Дослідниця О. Спіліоті висловлює думку, що «сутність музично-інтонаційного мислення полягає у пізнанні та перетворенні, у творчому процесі творення, сприйманні специфічних музично-звукових образів, що виражаються в інтонаціях» [8, 199]. О. Гнатишин слушно зауважує, що, «оволодівши широким спектром компонентів музичного мислення, майбутній фахівець зможе самостійно й ефектно досягти й переконливо втілювати будь-які художні, музично-стильові, змістові, логічні та інші завдання, що виникають у виконавській практиці» [5, 139].

Наукова новизна репрезентованої теми полягає в тому, що у публікації вперше висвітлено органічний взаємозв'язок фортепіанної підготовки та професійного становлення майбутнього військового диригента. Розкрито поліфункціональні можливості інструмента фортепіано і їх вплив на формування музично-виконавського досвіду майбутнього диригента.

Висновки. Результати дослідження дозволили зробити висновок, що професійне становлення майбутнього військового диригента невід'ємно пов'язане з його фортепіанною підготовкою. Виховання культури звукового видобування на фортепіано вимагає пошуку відповідного туше та піаністичних прийомів імітації тембрового різноманіття інструментів оркестру щодо тембрально-слухових уявлень при вивченні п'єс, акомпанементу, творів великої форми, поліфонії, ансамблевих творів. Специфіка й обґрунтована доцільність дидактичного репертуару враховує багатофункціональні можливості інструмента фортепіано щодо розвитку музично-виконавського досвіду майбутнього диригента за допомогою всієї сукупності прийомів і засобів звукового видобування, необхідних для втілення його образно-художніх намірів і виховання музичного мислення. Напрацювання і поради, викладені в статті, будуть корисними майбутнім військовим диригентам, студентам вищих закладів освіти музичного спрямування, а також викладачам із фортепіанної гри. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі спонукають до пошуку нових форм, способів і умов удосконалення професійного зростання військових диригентів.

Література

1. Белокур С. Роль ансамблевого музикування у класі загального та спеціалізованого фортепіано. Загальне та спеціалізоване фортепіано у мистецькому просторі України: зб. статей / ЛНМА ім. М. В. Лисенка; редкол.: І. Пилатюк (гол. ред.) та ін.; ред.-упоряд. З. Жмуркевич, М. Гергега. Львів: СПОЛОМ, 2012. С. 209–218.
2. Бонь Л. М., Бонь І. І. Формування навичок читання нот з аркуша – важлива передумова зростання професійної майстерності музиканта-виконавця. Основні напрями розвитку педагогічної науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 7–8 грудня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 97–99.
3. Ваврик Р. В. Дидактичне забезпечення фортепіанної підготовки майбутніх військових диригентів. Вісник Національної академії керівних

кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. 2020. № 4. С. 113–117.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

5. Гнатишин О. До проблеми виховання музичного мислення музиканта-виконавця в класі загального та спеціалізованого фортепіано. Вектори розвитку загального та спеціалізованого фортепіано у форматі вищої музичної освіти України: збірник статей. Львів, 2019. С. 138–145.

6. Докшицер Т. Путь к творчеству. М.: Муравей, 1999. 216 с.

7. Дубровська Г. Методичні розробки з практики фортепіанно-ансамблевої гри у класі загального та спеціалізованого фортепіано, як засіб гармонійного розвитку студентів. Загальне та спеціалізоване фортепіано у мистецькому просторі України: зб. статей / ЛНМА ім. М. В. Лисенка; редкол.: І. Пилатюк (гол. ред.) та ін.; ред.-упоряд. З. Жмуркевич, М. Гергега. Львів: СПОЛОМ, 2012. С. 80–87.

8. Пономарьов О., Черемський М. Творчість як важлива умова становлення особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2019. № 1. С. 56–67.

9. Спіліоті О. В. Сутність поняття «музично-інтонаційне мислення». Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), April 23, 2021. Krakow, Republic of Poland: European Scientific Platform. P. 197–200.

10. Терлецький М. М. Фортепіано і його роль у процесі розвитку диригента духового оркестру. Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя: зб. наук. праць. Вип. 7 / Упорядник С. Д. Цюлюпа. Рівне : Волинські обереги, 2015. С. 53–59.

11. Шестеренко І. Робота над творами малої форми українських композиторів у класі загального та спеціалізованого фортепіано. Вектори розвитку загального та спеціалізованого фортепіано у форматі вищої музичної освіти України: збірник статей. Львів, 2019. С. 84–94.

References

1. Belokur S. (2012). The role of ensemble music in the class of general and specialized piano. General and specialized piano in the artistic space of Ukraine: collection of articles. (pp. 209-218). Lviv: SPOLOM. [in Ukrainian].

2. Bon L. M, Bon I. I. (2018). Formation of skills of reading notes from a sheet as an important prerequisite for the growth of professional skills of a musician-performer. The main directions of development of pedagogical science: materials of the 3rd International scientific and practical conference (Rivne, December 7-8, 2018). (pp. 97-99). Kherson: Young Scientist Publishing House. [in Ukrainian].

3. Vavryk R.V. (2020). Didactic support for piano training of future military conductors. Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts: Scientific magazine. No 4. (pp. 113-117). [in Ukrainian].

4. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (2004). Ed. V. T. Busel. Kyiv: Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian].

5. Hnatyshyn O. (2019). On the problem of education of a musician-performer's musical thinking in the class of general and specialized piano. Vectors of development of general and specialized piano in the format of higher musical education of Ukraine: collection of articles. (pp. 138-145). Lviv. [in Ukrainian].

6. Dokshitser T. (1999). Way to creativity. Moscow: Muravei. [in Russian].

7. Dubrovskaya H. (2012). Methodical developments in the practice of piano-ensemble playing in the class of general and specialized piano as a means of students' harmonious development. General and specialized piano in the artistic space of Ukraine: collection of articles. (pp. 80-87). Lviv: SPOLOM. [in Ukrainian].

8. Ponomarev O., Cheremskiy M. (2019). Creativity as an important condition for the personality's formation. Pedagogy and psychology of professional education: scientific and methodical journal. No 1. (pp. 56–67). [in Ukrainian].

9. Spilioti O. V. (2021). The essence of the concept of «musical-intonational thinking». Theory and practice of modern science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the 1st International Scientific and Theoretical Conference April 23, 2021. Vol. 2. (pp. 197-200). Krakow, Republic of Poland: European Scientific Platform. [in Ukrainian].

10. Terletskiy M. M. (2015). Piano and its role in the development of the conductor of the brass band. History of formation and perspectives of brass music development in the context of national culture of Ukraine and abroad: collection of articles. Issue 7. (pp. 53 – 59). Rivne: Volynski oberehy. [in Ukrainian].

11. Shesterenko I. (2019). Working on small form works by Ukrainian composers in the class of general and specialized piano. Vectors of development of general and specialized piano in the format of higher musical education of Ukraine: collection of articles. (pp. 84-94). Lviv. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 12.03.2021
Отримано після доопрацювання 05.04.2021
Прийнято до друку 09.04.2021*